

JACINT VERDAGUER

L'ATLÀNTIDA

EDICIÓ CRÍTICA A CURA DE
NARCÍS GAROLERA

BARCELONA 2025

QUADERNS CREMA

Publicat per
QUADERNS CREMA

Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© de la presentació i l'edició, 2002 by Narcís Garolera Carbonell
© d'aquesta edició, 2002, 2025 by Quaderns Crema, S.A.

Drets exclusius d'aquesta edició:
Quaderns Crema, S.A.

Amb la col·laboració del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya

Coberta realitzada a partir d'una fotografia d'A. Esplugas

ISBN: 978-84-77277-15-6
DIPÒSIT LEGAL: B. 17 777-2025

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i rel·ligat*

SEGONA EDICIÓ *octubre de 2025*
PRIMERA EDICIÓ *març de 2002 (una reimpressió)*

bDAP202500185

Consulta la motxilla
ecològica del llibre:
bit.ly/31qVYA0

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

T A U L A

<i>Presentació</i>	7
--------------------	---

L'ATLÀNTIDA

Pròleg	25
Introducció	35
Cant primer. L'incendi dels Pirineus	45
Cant segon. L'hort de les hespèrides	61
Cant tercer. Los atlants	73
Cant quart. Gibraltar obert	83
Cant quint. La catarata	93
Cant sisè. Hesperis	101
Cant setè. Cor d'illes gregues	117
Cant vuitè. L'enfonsament	131
Cant novè. La torre dels titans	143
Cant desè. La nova Hespèria	157
Conclusió. Colon	171
Notes	181

PRESENTACIÓ

La bona acollida de l'edició crítica de *Canigó*¹ m'encoratjà a emprendre'n una de semblant de l'altra gran epopeia de Verdaguer, *L'Atlàntida*, «poema d'altíssim coturn»,² magna construcció lingüística i retòrica, l'obra més representativa de l'escriptor, i punt culminant de la poesia catalana renaixent. Tal com vaig fer en aquella edició, abans d'exposar els criteris de la que ara presento, faré una sumària descripció de les redaccions manuscrites del poema i de les edicions publicades en vida de l'autor.

MANUSCRITS I EDICIONS

A diferència de *Canigó*—sense cap edició crítica anterior a la que acabo d'esmentar—, des de l'any 1946 disposem d'una modèlica edició crítica de *L'Atlàntida*, a cura d'Eduard Junyent i Martí de Riquer.³ Els editors hi establiren el text a partir de l'edició prínceps, de 1878,⁴ tot respectant-ne les

¹ Jacint Verdaguer, *Canigó. Llegenda pirenaica del temps de la Reconquista*. Edició crítica a cura de Narcís Garolera. Barcelona, Quaderns Crema, 1995 (Sèrie gran, 16).

² Joan Coromines, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, vol. VI, O-QU (Barcelona, Curial-«la Caixa», 1986), p. 379, s. v. *péixer*.

³ *L'Atlàntida* de Jacinto Verdaguer. Primera edición crítica según dos manuscritos autógrafos y las ediciones de 1877 y 1878, preparada por Eduardo Junyent [y] Martín de Riquer. Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona, MCMXLVI. El volum reproduceix, en edició facsímil, el text de la primera redacció del poema (cf. n. 5).

⁴ *La | Atlàntida | Poema de | Mossen Jacinto Verdaguer | que obtingué'l premi de la Excma. Diputació Provincial de Barcelona | en los Jochs Florals de 1877 | ab la traducció castellana per | Melcior de Palau | Estampat á despeses del Excm. Sr. D. A. Lopez. | [dibuix de l'estret de Gibraltar, amb la*

L'ATLÀNTIDA

característiques formals. En l'aparat crític consignaren les variants del manuscrit d'una primera redacció del poema,⁵ i del que Verdaguer presentà als Jocs Florals de Barcelona de 1877,⁶ tots dos autògrafs. Hi recolliren, també, les variants de la primera edició de *L'Atlàntida*, inclosa dins el volum dels Jocs Florals del mateix any.⁷

maça d'Hèrcules damunt, i amb la següent llegenda superposada: «Separando junxit»] | Barcelona | Estampa de Jaume Jepús | MDCCCLXXVIII. L'edició, en paper japó amb filigrana i amb tapes de color marró ornades amb motius atlàntics i un dibuix de la caravel·la Santa Maria, en blau i or, a la coberta anterior, s'enllestí a mitjan mes d'octubre, amb gran èxit de crítica i públic (cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. II, cartes 138, 140, 143 i següents).

⁵ Conegut com a «manuscrit de can Tona», per raó d'haver-hi estat trobat, el 1907, en el relleix d'una biga de la cambra que havia ocupat Verdaguer, es conserva al Museu Episcopal de Vic. L'autògraf—de 1867, segons Junyent-Riquer; de 1868-69, segons Casacuberta—conté anotacions marginals, en castellà, de Manuel Milà i Fontanals. El text, però, és incomplet i presenta una redacció encara vacillant, motius pels quals Joan Coromines qualificà el manuscrit d'«esborrall» o «escalaborn» de *L'Atlàntida* (ob. cit., *passim*). Per al complex procés de gestació del poema, cf. Josep Maria de Casacuberta, «Sobre la gènesi de *L'Atlàntida* de Jacint Verdaguer», *Estudis Romànics*, vol. III (1951-1952 [1954]), pp. 1-56, i Maria Condeminas, *La gènesi de «L'Atlàntida»*, Barcelona, Curial, 1978.

⁶ Es conserva a la Biblioteca de Catalunya (ms. 374-I). L'autògraf, que es pot considerar una redacció acabada del poema, conté anotacions marginals de Josep Balari i Jovany, i alguna del poeta. El text no va precedit de cap pròleg, i, al capdavall, hi ha la següent anotació, també de Verdaguer: «Per ser moltes les notes del poema l'autor no ha pogut enllestir-les» (fol. 42r).

⁷ *Jocs Florals de Barcelona. Any XIX de llur restauració* (Barcelona, Estampa de La Renaixensa, MDCCCLXXVII), pp. 125-229. El text del poema va precedit del pròleg—sense la carta de Mistral—i va seguit de les notes. Verdaguer en posseïa dos extrets, un dels quals conté esmenes, autògrafs, que passaren a l'edició de 1878. Els exemplars es conserven, amb altres llibres que havien pertangut al poeta, a la Biblioteca de Catalunya.

PRESENTACIÓ

Com es desprèn de l'edició crítica de Junyent-Riquer, les esmenes de Verdaguer a l'edició del volum dels Jocs Florals (modificacions textuais, canvis estilístics i de puntuació, correccions de llengua, etc.)⁸ passaren a l'edició de 1878, amb traducció castellana acarada, i publicada amb l'autorització de l'autor. La variant textual més important fou, sens dubte, l'addició de tot un cant—el setè—, compost per Verdaguer a instàncies del seu amic vigatà, també poeta, Jaume Collell.⁹

Pel desembre de 1885, exhaurida l'edició prínceps de *L'Atlàntida*, i just després d'enllestir la impressió de *Canigó*, Verdaguer decidí reeditar el seu primer gran poema, amb la versió castellana de Melcior de Palau, després de sotmetre el text—original i traducció—a una nova revisió.¹⁰ El seu cosí Narcís li proposà, també, unes quantes correccions, alguna de les quals Verdaguer trobà molt encertada.¹¹ La nova edició es començà a estampar, sota la responsabilitat de Francesc Matheu, al març o a l'abril de 1886,¹² i sortí a la llum durant la segona quinzena del mes d'octubre.¹³ En aquesta edició, impresa en paper corrent, i

⁸ Al pròleg de l'exemplar corregit per Verdaguer (cf. nota anterior), l'epígraf apareix ratllat i substituït per una altra citació de Plató; el sintagma «botànichs y geólechs» té els termes invertits («geólechs y botànichs»); la preposició composta *per a*, davant complement indirecte o infinitiu («per a mi», «per a nosaltres», «per a incomunicar»), presenta la *a* ratllada i queda reduïda, doncs, a *per*; el topònim nord-africà *Avila* passa a ser *Abila*; el mot *conquilles* apareix ratllat i substituït per *petxines*, etc.

⁹ *Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. II, carta 122, n. 2.

¹⁰ *Id.*, vol. V, cartes 496 i 534, n. 3.

¹¹ *Ibid.*, carta 500.

¹² *Ibid.*, cartes 544 i 534, n. 4.

¹³ *Ibid.*, carta 586, n. 1.

L'ATLÀNTIDA

de format més reduït que la primera,¹⁴ Verdaguer suprimí el text de l'acord de la Diputació de Barcelona de subvencionar la versió castellana del poema, i introduí canvis—sobretot estilístics—en el text català.¹⁵ En aquest sentit, és molt il·lustratiu un exemplar de l'edició de 1878 que havia pertangut a Verdaguer, amb correccions autògrafes de l'autor, la major part de les quals passà a l'edició de 1886.¹⁶

Els primers mesos de 1897, l'edició revisada de *L'Atlàntida* s'havia exhaurit.¹⁷ L'autor mateix, forçat potser per les circumstàncies, degué impulsar una reedició del poema, sense revisar-ne el text ni supervisar-ne la impressió. El mes d'abril de 1898—però amb data de 1897—,¹⁸ sortia a la llum

¹⁴ *La | Atlantida | Poema de | Mossen Jacinto Verdaguer | ab la traducció castellana | per | Melcior de Palau | [orla ovalada que conté l'emblema verdaguerià—una V amb una creu i un jacint—, flanquejat per la indicació següent: «Tercera edició»] | Barcelona | Estampa de Fidel Giró | MDCCCLXXXVI. L'edició duia tapes de color marró clar o de color vermell, amb la inscripció central—en vermell o en daurat—«Atlàntida» a la tapa anterior, i l'emblema verdaguerià, també centrat, a la posterior.*

¹⁵ La modificació més destacable és la nota 3 al cant primer. A més d'escurçar-ne el text, Verdaguer en canvià el sentit. L'explicació és deguda a la visita que el poeta féu al pla d'Esterri—on la tradició situa la maça de Rotllà—durant la seva excursió pel Pallars, l'estiu de 1882. Cf. *Excursions i viatges*, a cura de Narcís Garolera, vol. II (Barcelona, Barcino, 1991), pp. 31-32.

¹⁶ El full de respecte que precedeix la portadella del volum conté el poema «Somiant l'Atlàntida», autògraf de Verdaguer i sense títol. (Agraeixo al Dr. Amadeu-J. Soberanas, actual possessor d'aquest valuós exemplar, les facilitats concedides per consultar-lo.)

¹⁷ Cf. *Epistolari*, vol. X, cartes 1278 i 1286.

¹⁸ *Ibid.*, carta 1363, n. 4.

PRESENTACIÓ

una «setena edició»¹⁹ de *L'Atlàntida*, que reproduïa, amb alguns canvis lingüístics, l'edició revisada de 1886.²⁰ Amb motiu d'aquesta edició, Verdaguer pensà canviar la dedicatòria al seu protector Antoni López, primer marquès de Comillas, per una altra adreçada a la Mare de Déu de Montserrat. Però, per consell del seu amic Lluís Carles Viada i Lluch, féu retirar el nou text quan el plec ja es trobava en màquines, i ordenà que s'hi reproduís la dedicatòria de les edicions anteriors.²¹

Poc després de la mort de Verdaguer, com s'esdevingué amb altres obres seves, aparegué una nova edició de *L'Atlàntida*, que podem considerar la darrera amb possible intervenció de l'autor.²² L'edició, però, és una simple reproducció de la precedent—de 1897—, i no s'hi aprecien correccions que es puguin atribuir a una hipotètica revisió del poeta.²³

¹⁹ Aquesta numeració ordinal s'obté si es prenen en consideració l'edició dels Jocs Florals (1877) i la de *L'Aureneta* (1878), i les traduccions al francès d'Albert Savine (1884) i Justí Pepratx (1887).

²⁰ *La | Atlàntida | Poema de | Mossen Jacinto Verdaguer | ab la traducció castellana | per | Melcior de Palau | Setena edició | Barcelona | Estampa de Fidel Giró | MDCCCXCVII*. El format i l'impressor eren els mateixos que els de l'edició de 1886.

²¹ Cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, volum X, carta 1363, n. 4.

²² *La | Atlàntida | Poema de | Mossen Jacinto Verdaguer | ab la traducció castellana | per | Melcior de Palau | Octava edició | Barcelona | Llibreria Espanyola de Antoni López | MDCCCXII*. Al dors de la portadella, s'hi pot llegir: «Es propietat dels hereus del autor».

²³ Tanmateix, a la nota 10 al cant desè, accepto la restitució d'una lliçó de l'edició de 1878 (*refermar*), en lloc de la lliçó, errònia, de les edicions de 1886 i 1897 (*refrenar*).

L'ATLÀNTIDA

LA PRESENT EDICIÓ

Establiment del text

En crítica textual no es pot dir mai que una edició és definitiva. Totes són, en paraules de Contini, «hipòtesis de treball».²⁴ La que presento és simplement una segona edició crítica de *L'Atlàntida*, complementària de la de Junyent-Riquer, que pretén establir el text del poema a partir de la darrera edició revisada per l'autor—la de 1886—, tenint en compte l'edició prínceps, de 1878, i les dues edicions posteriors, de 1897 i 1902. Resten fora de consideració, doncs, tant l'edició inclosa dins el volum dels Jocs Florals de Barcelona de 1877, com els manuscrits autògrafs de 1867 i 1877, les variants dels quals respecte a l'edició de 1878 figuren en l'aparat crític de l'edició de Junyent-Riquer.

Deixo de banda, també, com ho feren els responsables de la primera edició crítica del poema, l'edició publicada entre 1877 i 1878, sense permís de Verdaguer, com a fulletó de la revista *L'Aureneta*, de Buenos Aires, i aplegada després—per primera vegada—en volum.²⁵ El text reproduït era el de l'edició dels Jocs Florals de Barcelona, amb algu-

²⁴ Cf. Alberto Blecu, «Joan Coromines, editor del *Libro de buen amor*», dins *L'obra de Joan Coromines. Cicle d'estudi i homenatge* (Sabadell, Fundació Caixa de Sabadell, 1999), p. 143.

²⁵ *L'Atlàntida* | de | Jascinto Verdaguer, Pbre. | Poema èpich que obtingué lo premi ofert per | la Excma. Diputació Provincial | de Barcelona | en los Jochs Florals de l' any 1877 | Buenos Aires | Estampa de «L' Aureneta» | Carrer del Perú, 215 y 217 | 1877 [a la coberta: 1878]. L'editor era l'impressor català Jaume Puigventós. Hi collaboraren els seus socis, també catalans, Anton de P. Aleu i Ramon Roca i Sans.

PRESENTACIÓ

na correcció poc significativa.²⁶ I prescindixo, és clar, de totes les edicions de *L'Atlàntida* estampades després de la mort de Verdaguer,²⁷ moltes de les quals presenten ultracorreccions lingüístiques, males lectures, errates tipogràfiques i altres deturpacions que en desfiguren el text original.²⁸

Incorporo a l'aparat crític, en canvi, les correccions introduïdes per Verdaguer en l'exemplar personal de l'edició prínceps del poema (1878a), que solen coincidir amb les respectives modificacions de la segona edició revisada (1886): substitució de versos sencers, i canvis estilístics o lingüístics (*Roland*, en lloc de *Roldan*; *cabussar*, en lloc de *capbussar*; *puix* o *puig*, en lloc de *pus*...). La major part d'aquests darrers són restitucions de formes del manuscrit definitiu, arbitràriament modificades pels responsables de l'edició dels Jocs Florals (1877). Alguns altres responen a canvis en els usos lingüístics de Verdaguer, observables en les seves anotacions excursionistes de 1882-1884 i, sobretot,

²⁶ Les correccions, mínimes, no eren pas de Verdaguer. A la dedicatòria, per exemple, hi llegim «transatlántich», en lloc de «trasatlántich», etc.

²⁷ Llevat de l'edició de 1902, relacionada més amunt.

²⁸ Edicions publicades després de l'edició crítica de Junyent-Riquer (1946) no tenen en compte el text establert per aquests editors i reproduïxen—normalitzada ortogràficament, però amb acumulació creixent d'errors i errates—el de l'edició, considerada canònica, de Francesc Matheu (*Obres completes de Mossen Jacinto Verdaguer*, Barcelona, La Il·lustració Catalana, vol. I, s. a. [1914]). Tan sols excepcionalment s'han publicat algunes edicions del poema que reproduïxen, sense normalitzar-ne l'ortografia, l'edició prínceps de 1878. Les més recents són: Jacint Verdaguer, *L'Atlàntida* [edició de bibliòfil], amb aiguaforts i xilografies de Miquel Plana, Olot, 1992 [1993]; Jacint Verdaguer, *L'Atlàntida*, Barcelona, Editors S. A., 1995 (edició bilingüe, amb la traducció castellana de Melcior de Palau).

L'ATLÀNTIDA

en la redacció definitiva del poema *Canigó* (1885).²⁹

Inversament, les lliçons de l'edició de 1878 coincidents amb les del manuscrit definitiu, i no esmenades per Verdaguer en l'exemplar d'autor, han de prevaler contra les lliçons de l'edició de 1886 que en divergeixen. Aquestes variants, no atribuïbles a Verdaguer, són totes de caire formal (*pera*, en lloc de *per*;³⁰ *portxes*, en lloc de *porxes*; *márgens*, *vérgens*..., en lloc de *marges*, *verges*...;³¹ *somniosos*, en lloc de *somiosos*;³² *Eden*, en lloc d'*Edem*...), i poden ser degudes als particulars criteris lingüístics de l'editor—i escriptor—Francesc Matheu, amic del poeta i responsable de la impressió de l'obra.³³

No prenc en consideració les variants formals de les edicions de 1897 i 1902, les quals, com he dit més amunt, no fo-

²⁹ Vegeu les esmentades edicions crítiques de *Canigó* (cf. n. 1) i d'*Excursions i viatges* (cf. n. 15).

³⁰ Recordem que Verdaguer havia ratllat la *a* d'aquesta preposició en el seu extret de l'edició dels Jocs Florals (cf. n. 8).

³¹ En algun cas, l'edició de 1886 manté la lliçó de 1878: *marges* (cant quint, v. 57), *homes* (cant novè, n. 1). Pel que fa al plural en *-ns*, Coromines diu que «aviat flaquejà a tot el Principat», i cita, com a exemple de «la norma literària moderna», un vers de *L'Atlàntida*, en l'edició de 1878: «aquí estengué sos *marges* lo continent hesperi», cant primer, v. 9 (*DECLC*, vol. V, p. 487).

³² Verdaguer degué esmenar la forma *somniar* de l'edició prínceps—encara que la correcció no figuri en l'exemplar que comento—, ja que en l'edició revisada llegim *somiàr* (cant quint, v. 99). Per coherència, doncs, rebutjo la lliçó *somniosos*, de 1886.

³³ És probable que Matheu practiqués correccions similars (*pera*, *márgens*...) en la primera edició de *Canigó*, impresa poc abans. En la meua edició crítica del poema (cf. n. 1), vaig optar per mantenir les formes lingüístiques del manuscrit definitiu de Verdaguer, tal com havia fet en l'edició crítica d'*Excursions i viatges* (cf. n. 15).

PRESENTACIÓ

ren revisades per l'autor. Formes com *abim* (en lloc d'*abís*),³⁴ *Colom* (en lloc de *Colon*),³⁵ *horitzó* (en lloc d'*horisó*), *murtra* (en lloc de *murta*), *llença* o *arrenca* (en lloc de *llança* o *arranca*), *el qui* / *la qui...* (en lloc d'*el que* / *la que...*), etc., no són pas correccions de Verdaguer, i s'han de considerar, per tant, simples variants d'edició. Només n'accepto dues—cant primer, v. 68, i cant desè, v. 253—que poden ser, versemblantment, variants d'autor: «de dos *immensos* mars», «y per *sagrari*» (1897 i 1902), en lloc de «de dos *ribentes* mars», «y per *sacrari*» (1878 i 1886), respectivament.

Per a l'edició crítica de la carta que clou el pròleg, he tingut en compte, també, el manuscrit autògraf de Mistral, conservat a la Biblioteca de Catalunya.³⁶

Pel que fa a les notes al text del poema, he completat els versos de Sèneca citats en la nota 2 a la «Conclusió», afegint-hi un vers que, per probable distracció de Verdaguer, no aparegué en la primera edició de *L'Atlàntida* ni en cap altra de les publicades en vida de l'autor.³⁷

³⁴ Verdaguer no se serví mai del gallicisme *abim*, que, segons Coromines, «en català literari tingué alguna circulació en els anys 1890-1920» (DECLC, vol. I, p. 15).

³⁵ El poeta usa la forma *colom* només per referir-se a l'ocell («Conclusió», vv. 90 i 141). En algun cas, la «correcció» del nom del descobridor desfà la rima: *front ... Colom* («Introducció», vv. 153 i 156).

³⁶ BC, ms. 1198. Casacuberta-Torrent la inseriren en l'*Epistolari* (vol. II, carta 109).

³⁷ El vers en qüestió—*Vincula rerum laxet et ingens*—fou incorporat, per primera vegada, en l'«edició definitiva» de les *Obres completes de Jacinto Verdaguer*, vol. I (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1928), p. 166. El vers, però, hi fou mal col·locat, i així ha passat a la majoria d'edicions posteriors. (Agraeixo al Dr. Antoni Seva, col·lega i amic, les amables indicacions sobre aquest passatge de la *Medea*.)

L'ATLÀNTIDA

Normalització ortogràfica

Com vaig fer en l'edició crítica de *Canigó*, normalitzo l'ortografia del text de *L'Atlàntida*, i l'accentuo i puntuo segons els criteris actuals. Pel que fa a les convencions tipogràfiques, he tingut en compte les indicacions de Verdaguer —anotades a mà en el seu exemplar de l'edició prínceps—³⁸ sobre l'ús d'alguns signes específics (cometes, etc.). En les notes als diversos cants, conservo les característiques formals (ortografia, puntuació...) de l'original citat per Verdaguer, d'acord amb el text de les edicions que manejava. En un cas, fins i tot, hi esmeno la forma inexacta del títol d'una obra referenciada.³⁹

Gemino la lletra *l* només quan apareix geminada en les edicions (*fumarel-la, flagel-la, il-luminar...*); en els altres casos, mantinc la *l* simple de l'original (*constelacions, corallines, ilusions...*). No marco amb dièresi els grups vocàlics que, en la mètrica de Verdaguer, no presenten hiat (*reinós, traïdor...*), i, en canvi, assenyalo amb aquest signe l'hiat del mot *ruïna* (que Verdaguer fa rimar amb *gegantina*, cant desè, vv. 219 i 221) i de l'arabisme *simoün* (cant vuitè, v. 176), que Verdaguer considerava trisíl·lab. Respecto, és clar, les formes ioditzades pròpies de la parla de l'autor (*assoleiat...*), algunes de les quals són exigides per la rima (*enfilai ... espai; ceia ... deia*). Alterno la grafia de les formes verbals *veent* i *vent* segons el recompte sil·làbic.⁴⁰ Alterno, també, la grafia normativa i la de les edicions en paraules que, de vegades, presen-

³⁸ Cf. supra, «Manuscrits i edicions», i n. 16.

³⁹ *Les Atlantes*, en lloc de *Les Atlants* (cant tercer, n. 1). Verdaguer en posseïa un exemplar, que es conserva a la Biblioteca de Catalunya.

⁴⁰ Cf., per a aquesta qüestió, Coromines, ob. cit., vol. IX, p. 231, s. v. *veure*.

PRESENTACIÓ

ten sensibilització fonètica de la consonant final, normalment muda, en contacte amb la vocal inicial de la següent: *on / ont; salze / sàlzer, calze / càlzer...*). Semblantment, per salvar la sinalefa que la mètrica exigeix—o per conservar la rima—, mantinc l'elisió gràfica de la *-r* muda final, i ho asenyalo amb un apòstrof: *corre', plo', plorà', doló'...*⁴¹ I conservo, com en l'edició de *Canigó*, la grafia de Verdaguer en les formes *safís* i *socós*.⁴² No cal dir que respecto el so fricatiu d'algunes consonants alveolars (*agonisar, harmonisar, horisó...*), avui normativament africad, i mantinc la grafia original dels sons fricatius en paraules (*bissons, gasseles, gesamí...*) que, en el català culte d'avui, s'escriuen—i es pronuncien—diferentment (*bisons, gaseles, gessamí*). Mantinc també la terminació *-as* en paraules grecolatines (*Atlas, bòreas...*) que, els darrers anys, l'han substituïda per *-es*, i conservo la *a* final dels adverbis *darrera* i *enrera*, necessària sobretot en rimmes amb paraules femenines (*barrera, cabellera, quimera...*). I normalitzo la preposició *ab* donant-ne sempre la forma regular actual (*amb*), tot i que és admissible una pronunciació que es correspongui amb la grafia de Verdaguer.⁴³

⁴¹ Per regla general, Verdaguer no emmudeix la *-r* final de paraules seguides d'una altra començada en vocal. Així, en la mètrica del poeta—com, d'altra banda, en la mètrica catalana tradicional—cal pronunciar aquesta *-r*, normalment muda en la major part de variants del català: «per morir una o altra a rebolcons», «temerosa com ells d'anar a fons»...

⁴² Tot i que en l'edició prínceps llegim *socors* (cant vuitè, v. 81), en la de 1886 aquest mot apareix sense la *r*, com al manuscrit definitiu, de 1877. El plural *safís*, d'altra banda, rima amb *paradís* («Conclusió», vv. 158 i 161). Per a aquesta qüestió, cf. Coromines, *DECLC*, vol. II, p. 963, i vol. VII, pp. 581 i 993.

⁴³ La solució *amb* és defensable si es té en compte l'alternança gràfica d'*ab* i *am* en textos antics, fins i tot medievals. Cf. Coromines, ob. cit., vol. I, p. 270, s. v. *amb*.

L'ATLÀNTIDA

Regularitzo l'ús de majúscules i minúscules. Inicio amb minúscula, doncs, paraules que en totes les edicions comencen amb majúscula (*àngel, atlant, geni, tità, harpia, bèsperide...*) i conservo la majúscula inicial en els noms d'estrelles o constel·lacions (*Plèiades...*) i en algunes personificacions de termes comuns (*Mort...*). Adapto la grafia dels estrangerismes a la forma normativa actual (*nurag...*), i mantinc la del nom brasiler *minhocão*, sense fer-la extensiva als gallecs *Minyo* i *Corunya*, que Verdaguer adaptava al català. I respecto també, com vaig fer en l'edició de *Canigó*, la grafia catalanitzada de l'hidrònim provençal *Rose*.

AGRAÏMENTS

Vull manifestar la meva gratitud als professors i amics que m'han ajudat a materialitzar la present edició: al doctor Martí de Riquer, coautor de la primera edició crítica de *L'Atlàntida*, per haver acollit, benvolent, el meu projecte i haver-me encoratjat a realitzar-lo; al doctor Alberto Blecua, mestre de filòlegs, per les oportunes indicacions davant alguns dubtes metodològics; al doctor Joan Solà, per la confiança que sempre m'ha demostrat i per l'interès que ha tingut en aquesta edició; i al doctor Albert Rossich, per les encertades observacions sobre problemes de la normalització ortogràfica del text.

Tots ells—i el savi corrector Andreu Rossinyol—han contribuït a fer que aquesta edició resultés menys imperfecta. Dels possibles errors, tanmateix, jo en sóc l'únic responsable.

NARCÍS GAROLERA

Barcelona, 30 de gener de 2001